

Kyst- og Indlandskultur i det arktiske.

Geografisk Tidsskrift, Bind 23 (1915)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/gto/gto_0023-PDF/gto_0023_68990.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=68990>

pdf genereret den : 22/5-2008

Kyst- og Indlandskultur i det arktiske.

Af

Dr. phil. Gudmund Matt.

Fra forskellige Sider er der i de senere Aar bleven givet Bidrag til en komparativ Undersøgelse af de nordlige Folkeslags materielle Kultur. Der foreligger en Række sammenlignende Studier over Jagt- og Fiskeriredskaber og Metoder, Husformer, Dragtformer m. m. Det forekommer mig, at disse Studier allerede er ført saa langt frem, at der kan skimtes nogle Hovedlinjer i de arktiske Egnes Kulturhistorie. Vi kan indenfor det arktiske Omraade begynde at skelne mellem flere Kulturlag — om jeg maa anvende denne Betegnelse om endnu levende Kulturer.

Det var gennem et sammenlignende Studium af de nordlige Folks Klædedragt, at jeg først fik Øjet op for, at der i det arktiske Omraade findes i det mindste to store Kulturlag, forskellige i Henseende til Oprindelse og Alder. Kyst- og Indlandskultur valgte jeg at kalde disse to Kulturlag, fordi det ældste af dem findes kraftigst repræsenteret hos Kystfolk, medens det yngre især tilhører Indlandsstammer. De valgte Betegnelser staar ogsaa i Forbindelse med den som jeg tror rimelige Antagelse, at den ældste Kultur i de nordlige Lande har været nøje knyttet til Kyster og Floder, hvorimod de store Landstrækninger mellem Floderne først kunde udnyttes effektivt af de nordlige Jægerfolk, efter at en Række for det arktiske og boreale Omraade ejendommelige Færdselsmidler var bleven udviklede, saasom Snesko og Slæder. Baadformerne i de nordlige Lande kan (maaske med Undtagelse af Birkebarkskanoen og Kajaken) tænkes udviklede ved en forholdsvis ringe Omdannelse af sydligere Former; Slæder og Snesko er derimod specielle nordlige Samfærdselsmidler, hvortil intet tilsvarende findes mod Syd, og som derfor maa være opstaaet som virkelige Nydannelser i nordlige Egne. Da det utvivlsomt tager længere Tid at udvikle en ny Kultur end at tillempe en gammel, maa det derfor paa Forhaand være sandsynligt, at de nordlige Indlandsegnes omflyttende Jæger- og Rensdyrnomade-Kulturer er af yngre Oprindelse end de mere bofaste Jæger- og Fisker-Kul-

turer, som vi især finder ved Kysterne og ved nogle Floder, Det maa endvidere paa Forhaand være sandsynligt, at de specielle nordlige Indlands-Samfærdselsmidler, efter at de først var opstaaet, førte en ny Strøm af Kulturelementer med sig ud over de nordlige Lande, en Strøm, som delvis fortrængte, delvis blandede sig med og virkede omdannende paa de ældre Kulturer.

Skønt denne Tanke, at de specielt nordiske Samfærdselsmidler maa have været Bærere af en særlig Kulturstrøm, synes saa nærliggende, er jeg dog ikke kommet til den ad apriorisk Vej. Det var først efter at Studiet af Dragtformerne havde vist Eksistensen af to grundforskellige Kulturlag i det arktiske, at jeg ved at søge efter en Forklaring paa dette Forhold kom til at opstille Teorien om en arktisk Kystkultur og en arktisk Indlandskultur af forskellig Alder og Oprindelse. Og siden fandt jeg efterhaanden denne Teori bekræftet gennem Studiet af adskillige andre Kulturelementers geografiske Udbredelse.

De arktiske Dragtformer¹⁾ maa antages at være opstaaet ved Udvikling fra visse primitivere Former; det er lykkedes mig at udskille seks Formgrupper, af hvilke hver enkelt er udviklet fra sin særlige Urtype og som to og to modsvarer hinanden: Overfor de af Ponchoen udviklede Former, der næsten alle har Skjorteform, staar de af Slaget udviklede, som mest har Kaftanform; overfor den af Leggings udviklede »Legging-Brog« staar den af en primitiv Genitalbeklædning udviklede »Breechcloth-Brog«; overfor »Sandalstøvlen«, opstaaet af en Skindstrømpe med paabunden Sandal, staar Mokkasinen med den deraf udviklede »Mokkasinstøvle«. Ponchogruppen, Legging-Brogen og Sandalstøvlen udmærker sig alle tre ved, at deres Udbredelsesomraader er delt, idet hver af dem har et østligt Distrikt og et derfra vel adskilt vestligt Distrikt. De af Slaget udviklede Former samt Breechcloth-

¹⁾ Arktiske Skinddragter i Eurasien og Amerika. København 1914.

Brogen og Mokkasinen med Mokkainstøvlen udfylder Lakunerne mellem de modsvarende Grupper Udbredelsesomraader og har følgelig en central og nogenlunde sammenhængende Udbredelse. Disse ejendommelige Udbredelsesforhold leder til den Antagelse, at de tre førstnævnte Grupper, nemlig Ponchogruppen, Legging-Brogen og Sandalstøvlen, fra først af hører sammen til et Dragtkompleks, »Sandalstøve-Komplekset«, og at ligeledes de tre sidstnævnte Grupper, nemlig de af Slaget udviklede Former, Breechcloth-Brogen og Mokkasiner med Mokkainstøvlen, udgør et oprindeligt sammenhørende Kompleks, »Mokkasinkomplekset«.

Det Forhold, at de til »Mokkasinkomplekset« hørende Formgrupper har nogenlunde sammenhængende Udbredelsesomraader, støtter den Antagelse, at disse Formgrupper har udbredt sig over den nordlige Verden fra et fælles Hjemsted. Da hele det centrale Dragtkompleks findes samlet i det nordlige Asien, og da de paagældende Former her har naaet deres højeste Udvikling, er det sandsynligt, at Udgangspunktet maa søges i Asien.

Udbredelsen af det andet Kompleks, »Sandalstøve-Komplekset«, er derimod ikke sammenhængende; der findes et vestligt og et østligt Udbredelsesomraade for dette Kompleks. Dog er der Forhold, som tyder paa, at Udbredelsen engang har været sammenhængende.

Da de to Dragtkomplekser ikke kan være udviklede af hinanden, idet selve deres Urformer er forskellige, nødes vi til den Antagelse, at de tilhører to forskellige Kulturstrømme, der til forskellig Tid er trængt ind i de nordlige Lande. Da Sandalstøve-Kompleksets Udbredelsesomraade er stærkt delt, hvorimod Mokkaasin-Kompleksets er nogenlunde sammenhængende, er det rimeligst at antage, at Sandalstøve-Komplekset tilhører en ældre Kulturstrøm, Mokkaasin-Komplekset en yngre Kulturstrøm. Det er disse Kulturstrømme eller Kulturlag, jeg har betegnet med Navnene Kystkultur og Indlandskultur; Sandalstøve-Komplekset findes nemlig bedst bevaret og højest udviklet hos Kystfolk, saasom Eskimoerne, Kyst-Tschuktscherne og Kyst-Korjakerne, medens Mokkaasin-Komplekset findes mest fuldstændigt hos et saa udpræget Indlandsfolk som Tunguserne.

Min Antagelse, at Mokkaasin-Komplekset fra første Færd har været knyttet til en Indlandskultur, styrkes ved en Betragtning af de Kulturelementer, der ledsager Mokkaasinen; blandt disse

maa først fremhæves Sneskoen (herunder indbefattet Skien).

Sneskoens geografiske Udbredelse falder ikke helt sammen med Mokkaasinen, men vi ser dog paafaldende Overensstemmelser dermed. I de Omraader, hvor Sneskoen har naaet sin højeste Fuldkommenhed, finder vi ogsaa højt udviklede Mokkasiner, eller, som i Sibirien, Støveformer, der er opstaaet ved Omdannelse af Mokkaasinen. Betydning maa tillægges det Forhold, at Sneskoen ikke synes at tilhøre den oprindelige Eskimokultur. Snesko bruges saa godt som ikke af Østeskimøerne og Centraleskimøerne, selv om Ungava-Eskimøerne lejlighedsvis bruger Snesko af samme Type som deres indianske Naboer, og Eskimøerne ved Cumberland Sound ogsaa kender Brugen af Snesko. Point Barrow Eskimøerne har i nyere Tid indført Snesko af den Type, som bruges af deres Athapaskiske Naboer; men ved Midten af 19. Aarhundrede brugte de kun sjældent Snesko, og disse var af en ringere Type, antagelig lignende dem, som E. W. Nelson og andre har fundet i Brug hos Eskimøerne i Alaska og paa St. Lawrence Island. Har Vest-eskimøerne i nyere Tid laant højere udviklede Snesko-Typer, da er det fuldkommen muligt, at de i ældre Tid kan have laant de simple Snesko-Typer. I Virkeligheden lader det sig næppe tænke, at Sneskoen kan have tilhørt den oprindelige Eskimokultur; thi i saa Fald maatte vi vente at finde den i Grønland. Dette Forhold er sikkert ikke uden Forbindelse med, at ogsaa Mokkaasinen mangler i den eskimoiske Kultur.

At Mokkaasinen i det østlige Amerika naar længere mod Syd end Sneskoen, der kun kan spores til Pennsylvanien, forklares let ved den Omstændighed, at klimatiske Forhold her overflødiggør Sneskoen, hvorimod Mokkaasinen stadig gør sin Nytte. I Europa findes ældgamle, meget primitive Former for Snesko udenfor Mokkaasinomraadet, saaledes hos skandinaviske Bønder og i Nordspanien; dette kunde tyde paa, at de ældste Former for Snesko opstod før Mokkaasinen — en Antagelse, der ogsaa støttes af det Forhold, at Ainoerne paa Jeso bruger en meget simpel Snesko sammen med et Slags primitiv Skindsok. — Jeg formoder, at Sneskoen er udviklet af Sandalen, og at Mokkaasinen er udviklet af en primitiv Skindstrømpe eller Skindsok. Sneskoen har da været den direkte Aarsag til Mokkaasinen Udvikling; der stilles nemlig større Krav til en Skindstrømpe, der

anvendes sammen med Snesko, end til en, der beskyttes af Sandalen — og Brugen af Sneskoen fremkaldte saaledes en højere Skindstrømpetype, nemlig Mokka-sinen. Heri samt i den Kendsgærning, at Sandalstøvler ikke egner sig til Brug sammen med Snesko, turde vi have Aarsagen til, at Sneskoen næsten overalt optræder sammen med Mokka-sinen.

Det viser sig saaledes, at Sneskoen maa antages at være et Element i den Kulturstrøm, som har bragt Mokka-sin-Komplekset ud over den nordlige Verden. Rimeligvis var Sneskoen endog et af de vigtigste Elementer i denne Kulturstrøm. Sneskoen betød et uhyre Fremskridt paa Indlands-samfærdselens Omraade og maa antages at have været en kulturspredende Faktor af stor Betydning for de nordlige Lande. Hvad der især gav Sneskoen Værdi var dens Betydning for Jagten. Fra Lapland til Ny England er Sneskoen fra gammel Tid bleven anvendt ved Jagt i dyb Sne. I den gamle Verden er Sneskoen i sin højest udviklede Form, Skien, et uundværligt Hjælpemiddel for Rensdyrnomaderne.

Af stor Interesse er den geografiske Udbredelse af Bærevuggen¹⁾. Jeg indbefatter under denne Betegnelse et stort Antal forskellige Typer, der dog viser fundamental Overensstemmelse og i mange Tilfælde forbindes ved gode Mellemløper, saaledes at der er god Grund til at formode, at en stor Del af Formerne, deriblandt ogsaa nogle, hvis Forekomststeder er saa vidt adskilte som Lapland og Nordamerika, har en fælles Oprindelse. Bærevuggen kendes fra Lapper, Finner, Samojeder, Ostjaker, Baschkirer, Kirgiser, Jakuter m. fl. tyrkiske Folk, Kalmykker, Burjater, Golder, Giljaker og de forskellige Tunguser-Stammer. I Nordamerika har Bærevuggen en vid Udbredelse hos de fleste Indianerstammer Nord for Meksiko. Parallelløper kendes fra de patagoniske Indianere, og det ligger vel nær at formode, at Bærevuggen staar i en udviklingshistorisk Sammenhæng med visse Bæreapparater, der bl. a. ogsaa kendes fra det tropiske

¹⁾ Om Bærevuggen se bl. a. O. T. Mason: *Primitive Travel and Transportation*. Rep. U. S. Nat. Mus. 1894. Washington 1896. S. 492 o. f. U. T. Sirelius: *Über einige Traggeräte und Umschlagetücher bei den finnisch-ugrischen Völkern*. Zeitschrift der finnischen Altertumsgeschichte B. XXVI.

— Da det i nærværende Artikel kun er Hensigten i Kort-hed at gøre Rede for en Arbejdshypotese, har jeg undgaaet fyldige Literaturhenvisninger.

Amerika. Det interessanteste Moment i Bærevuggens Udbredelse er imidlertid dens fuldkomne Fraværelse hos Eskimoerne, Tschuktscherne, Korjakerne og Kamtschadalerne. Mason søger at forklare dette Faktum ved Henvi-sning til den strænge Kulde i det eskimoiske Omraade, der skulde umuliggøre Anvendelsen af Bærevugge. Dette er dog ingen rimelig Forklaring; thi Tunguserne, der lever under lige saa høje eller højere Kuldegrader, har ikke opgivet Bærevuggen, men derimod foret den indvendig med laadent Renskind. Det turde være indlysende, at Bærevuggen er et Kulturelement, der overhovedet aldrig er indgaaet i den eskimoiske Kulturs Sammensætning, lige saa lidt som f. Eks. i den japan-ske eller den vesteuropæiske Kultur. Da Bærevuggens Udbredelse for en stor Del falder sammen med Mokka-sinens og Sneskoens, er det rimeligt at antage, at Bærevuggen fra først af knytter sig til vort Mokka-sin-Kompleks og altsaa tilhører Indlandskulturen, selv om den har formaaet af ud-brede sig ud over Mokka-sinens Grænser.

Slæder anvendes over saa godt som hele den nordlige Verden. Om alle Slædetyper kan antages at have udviklet sig af en fælles Grundtype, er et uafgjort Spørgsmaal; men Forskellighederne er i hvert Fald saa store, at den eventuelle Urform maalt antages at have været ganske overordentlig primitiv. En meget simpel Form for Slædetransport består i at slæbe de Ting, som skal transporteres, indpakket i et Skind hen over Sneen; denne Metode kendes fra flere nordamerikanske Stammer og fra Lapperne²⁾; den maa utvivlsomt anses for at være ældgammel. En meget gammel Form er sikkert ogsaa den nordamerikanske Toboggan, der har sin højeste Udvikling hos de nordlige Athapaske- og Algonkian-Stammer; Toboggan-Former kendes ogsaa fra Eskimoerne og Tschuktscherne, hvor de i Mangel af Træ byggedes af Hvalbarder³⁾. Den ejendommelige lappiske Slæde maa ogsaa anses for en ældgammel Form; den kan ikke sættes i Forbindelse med Toboggan'en, men stemmer dog overens med denne i et Hovedpunkt, nemlig Mangelen af Meder. Toboggan'en og Lapslæden indtager de to modsatte Udkanter af Slædeformernes Udbredelsesomraade; imellem dem har de med Meder forsynede Slæder udbredt

¹⁾ Jvfr. min Artikel »Lappiske Slædeformer« i *Geogr. Tid-skr.* 22. B. H. IV. 1913.

²⁾ Om Toboggan se bl. a. Mason: *Op. cit.* Fig. 254, 255, 249.

sig — men disse falder atter i to Hovedgrupper, der formentlig ikke staar i nogensomhelst udviklingshistorisk Sammenhæng. De nordasiatiske Slæder adskiller sig nemlig skarpt fra de eskimoiske, naar bortses fra nogle simple Former paa Tschuktscherhalvøen, der viser en eskimoisk Karakter. De simpleste Eskimoslæder faar en til at tænke paa den Mulighed, at Eskimoslæden kunde være opstaaet Nord for Skovgrænsen af et Slags Toboggan; idet man — grundet paa Mangel af Materiale — stykkede sin Toboggan sammen af flere Træstumper, kunde man næppe undgaa at udvikle en Form som de simpleste Eskimoslæder. De nordasiatiske Former har derimod aabenbart haft en ganske anden Oprindelse; her har antagelig Ønsket om at hæve Slædelegemet op over den løse Sne og over Forarets Vandpytter ført til Anvendelse af de lodrette Mellemstykker mellem Slædelegemet og Mederne. Desuden er de nordasiatiske Slædemeder langt tyndere og mere elastiske end de eskimoiske; Middendorff¹⁾ sammenligner Mederne paa de nordasiatiske Slæder med Skier, og maaske lader der sig virkelig tænke en udviklingshistorisk Sammenhæng mellem Skien og de nordasiatiske Slædemeder. Derimod er det — set fra et typologisk Synspunkt — ganske udelukket, at Skien eller nogen anden Snesko-Type kan have nogen udviklingshistorisk Sammenhæng med Lapslæden, Tobogganen eller Eskimoslæden. Det er derfor fuldkommen muligt, at de ældste Slædetyper er opstaaet førend Sneskoen.

Anvendelsen af Hunden som Trækdyr²⁾ er kendt over Størstedelen af den nordlige Verden. Men der findes i Vest og Øst saa afvigende Forspændingsmetoder, at man muligvis tør antage, at Slædekørsel med Hunde har udviklet sig selvstændigt mere end et Sted. Den vidt spredte Udbredelse og de mange Forspændingsmetoder tyder forøvrigt paa, at Hundekørsel er et meget gammelt Kulturelement. At Hundekørselen spiller den største Rolle hos Kystfolk hænger vel tildels sammen med, at disse har lettere ved at skaffe Hunden den fornødne animalske Næring end Indlandsstammerne.

¹⁾ A. Th. v. Middendorff: Reise in den äussersten Norden und Osten Sibiriens. Bd. 4. Th. 2 S. 1348.

²⁾ Se f. Eks. Bogoras: The Chukchee. Jesup Expedition Vol VII. S. 98 o. f. Boas: The central Eskimo. Sixth ann. Rep. Bur. Ethn. Washington 1888. S. 531 o. f. L. v. Schrenck: Reisen und Forschungen im Amur-Lande. III. St. Petersburg 1881. S. 478 o. f.

Imidlertid kunde Udbredelsesforholdene ogsaa tyde paa, at Hundekørselen saavel som de simpleste Slædeformer er ældre end Sneskoen og Mokkasinen.

Anderledes forholder det sig derimod med de højere nordasiatiske Slædeformer og Rensdyrkørselen. Alle Rensdynomader anvender væsentlig samme Forspændingsmetode¹⁾, hvilket er et af flere Beviser for, at Rensdynomadismen har bredt sig ud fra eet Oprindelsesomraade. Rensdynomadismen hører ifølge hele sin Karakter til Indlandskulturen, men er et af dennes yngste Elementer, hvilket bl. a. fremgaar af, at den — ligesom Skien og de højere Slædeformer — ikke har naaet at brede sig til Amerika.

— Som allerede fremhævet anser jeg det for givet, at de fleste nordlige Baadformer har udviklet sig ved forholdsvis ringe Omdannelse af sydlige Former. Mange nordlige Baadformer er sikkert ældre end Indlandskulturen. Men dog maa det anses for sandsynligt, at ogsaa Indlandskulturen har udviklet specielle Baadformer. For en vandrede Jæger eller Nomade er det ganske nødvendigt at kunne befare de mange Floder og Søer i Nordasien og Nordamerika; men da Jægerens eller Nomadens Veje ofte fører ham fra et Vand til et andet, maa hans Baad være let, saa den kan transporteres over Land. Derfor finder vi i de nordlige Landes Indre flere forskellige lette Baadtyper. Herhen hører bl. a. de tyndvæggede udhulede Baade af Poppelstammer, som bruges paa det nedre Løb af mange nordsibiriske Floder og af Indlandsstammerne i det nordvestlige Amerika. Af særlig Interesse er dog Birkebarkskanoen, dels fordi dens ejendommelige Karakter og dens Udbredelse (hos tungusiske Stammer og Jakuter i Nordasien og hos Athapaske- og Algonkianstammer i Nordamerika) afgjort tyder paa, at den er et Element, der tilhører Indlandskulturen, og dels fordi det er en ikke ualmindelig Antagelse, at Birkebarkskanoen er den Urform, hvorefter den eskimoiske Kajak har udviklet sig. Desværre er Birkebarkskanoen og Kajaken endnu ikke bleven taget op til en indgaaende komparativ Behandling, hvorved deres indbyrdes Forhold kunde blive klaret. At Brugen af Skindbaade i og for sig er ældre end Brugen af syde Barkbaade, maa anses for overvejende sandsynligt —

¹⁾ Se f. Eks. Bogoras: The Chukchee. S. 85 o. f. F. R. Martin: Sibirica. Stockholm 1897. Fig. 79. Carl v. Linné: Iter Lapponicum (udgivet af Kungl. Svenska Vetenskapsakademien, Upsala 1913). S. 46—48.

paa Grund af Skindbaadenes store geografiske Udbredelse¹⁾, og fordi de syede Barkbaade kræver en ret speciel Teknik, hvorimod de simpleste Skindbaade, saadanne som den irske coracle eller de nordamerikanske Præriestammers bull-boat, kun fordrer en meget ringe Grad af teknisk Udvikling. Men hvad der støtter Teorien om Kajakens Opstaaen af Birkebarkskanoen er især den Omstændighed, at der saavel i Sibirien som i Nordamerika findes Birkebarkskanoer, der er delvis overdækkede, og endvidere det Forhold, at nogle Stammer i det centraleskimoiske Omraade anvender Kajaken ved Jagt paa svømmende Rener paa lignende Maade som Indlandsjægere i Sibirien og Nordamerika jager Vildrenen fra Kano, naar den paa sine aarlige Vandringer passerer over Flodløb.

Lad os antage, at Teorien om Kajakens Opstaaen af Birkebarkskanoen er rigtig; vi staar da overfor det interessante Forhold, at et Element, der fra første Færd skyldes Indlandskulturen, har faaet en ganske dominerende Betydning indenfor den eskimoiske Kultur, uagtet denne iøvrigt indeholder saa mange gamle Kystkulturtræk og mangler Størstedelen af de Kulturelementer, der kendetegner Indlandskulturen. Dette kan ud fra vor Tankegang kun forklares ved den Antagelse, at Kajaken er et af den eskimoiske Kulturs yngre Elementer. Vi maa altsaa vente at finde en Lagdeling i Eskimokulturen.

Prof. Steensby har fornylig²⁾ søgt at paavise en Lagdeling indenfor Eskimokulturen. Han gør opmærksom paa, at Umiaken og Kajaken ikke kan antages at være opstaaet samtidig, men maa tilhøre to forskellige Kulturlag. Ogsaa indenfor Husformerne og flere andre Sider af Kulturen finder han en Lagdeling, og opstiller derfor to eskimoiske Kulturlag; det palæskimoiske og det neoeskimoiske. Paavisningen af, at Umiaken og Kajaken tilhører to forskellige Kulturlag, forekommer mig rigtig. Men paa et ikke uvæsentligt Punkt maa jeg indrømme at være ganske uenig med Professor Steensby, nemlig angaaende Lagenes Rækkefølge; Størstedelen af hvad han kalder neoeskimoisk Kultur, maa jeg anse for at tilhøre det ældste Kultur-

¹⁾ Om Skindbaadenes geografiske Udbredelse se Rudolf Trebitsch: *Fellboote und Schwimmsäcke und ihre geographische Verbreitung in der Vergangenheit und Gegenwart*. Arch. f. Anthropologie. N. F. Bd. XI. 1912.

²⁾ H. P. Steensby: *Origin of the Eskimo Culture*. Meddelelser om Grønland LIII. København 1916.

lag i det eskimoiske Omraade og at være betydeligt ældre end Kajaken, som Steensby kalder palæskimoisk. At det i Virkeligheden maa forholde sig saaledes, fremgaar bl. a. af de eskimoiske Kulturelementers Udbredelsesforhold.

Det er ejendommeligt for de eskimoiske Kulturelementers Udbredelsesforhold, at adskillige Elementer, som findes i den østlige og vestlige Del af det eskimoiske Omraade, savnes i Midten. Det er bleven hævdet, at Aarsagerne hertil skulde være rent geografiske; men denne Paastand kan dog sikkert ikke opretholdes. Til Nød kan maaske Umiakens Fraværelse i en Del af det centrale Omraade skyldes Isforholdene. Men den Kendsgæring, at Brugen af Net til Sælfangst mangler i det centrale Omraade, uagtet den fra gammel Tid har fundet Sted hos Vesteskimoerne og i Grønland, lader sig aldeles ikke forklare antropogeografisk; Aarsagen kan nemlig ikke søges i Manglen af Hvalbarder, da Net ogsaa er blevet lavet af Sælskindsremme. Desuden falder Grænsen for Hvalfangsten aldeles ikke sammen med Grænsen for Netfiskeriet.¹⁾ Heller ikke kan Manglen paa Uringarvning og paa Tarmskindspelse i det centrale Omraade forklares antropogeografisk. Endnu flere Elementer mangler i en Del af det midterste Omraade; saaledes synes det at Kastetræl mangler hos Stefansons Kobber-Eskimoer — i hvert Fald maa det her spille en meget ringe Rolle, da Stefanson ikke nævner det. Disse og flere andre Forhold tyder paa, at der fra Omraadet mellem Hudson Bay og Mackenzie River er udgaaet Kultur- og Folkestrømme, der er trængt ind i og har blandet sig med en ældre arktisk Kystkultur, og derved har afbrudt Kontinuiteten i dennes Udbredelse. Lagdelingen i den eskimoiske Kultur turde derfor bero paa, at Amerikas nordlige Kyster først har været taget i Brug af en gammel Kystkultur, der utvivlsomt stod i Forbindelse med palæasiatiske Kulturer i det nordøstlige Asien og som indeholdt netop de Elementer, der nu mangler i en Del af det centrale Omraade, nemlig Umiaken, Fiskeriet, Tarmskindsskjorten, Uringarvningen, det firkantede Hus, Kastetræet m. m., og desuden naturligvis ogsaa en Del af de Elementer, der nu findes hos alle Eskimoer, saasom Sælharpun, Fiskespyd, Fuglespyd m. m. Ind i denne gamle Kystkultur trængte da i en senere Tid en eller vel snarere flere fra Landene mellem Hud-

¹⁾ V. Stefanson: *My life with the Eskimo*. London 1913, S. 315, 332.

son Bay og Mackenzie River udgaaende Kultur- og Folkestrømme, som bl. a. medførte Kajaken og som netop i Kraft af dette værdifulde Kulturelement formaaede at udbrede sig over Amerikas nordlige Kyster, absorbere og delvis omdanne den ældre Kultur og udbrede det eskimoiske Sprog lige til det sydlige Alaska og det østlige Grønland. At enkelte Kulturelementer ogsaa efter denne eskimoiske Folkevandring har kunnet brede sig over det eskimoiske Omraade fra Nordøstasien gennem det livlige Handelssamkvem, som Wrangel, Boas, Stefanson o. a.¹⁾ har skildret, maa anses for utvivlsomt; i hvert Fald maa et vist Kendskab til Brugen af Metaller have bredt sig ad den Vej lige til Grønland; en egentlig Folkevandring fra Beringsstrædet mod Øst gennem hele det eskimoiske Omraade kan derimod ikke have fundet Sted efter den eskimoiske Vandring fra det centrale Omraade — thi en saadan sen vest-østlig Folkevandring vilde nødvendigvis have udjævnet de paaviste negative Kulturejendommeligheder i det centrale Omraade.

— Gaar vi over til Hushygningsformerne i de nordlige Lande, da møder os her en broget Mangfoldighed af Typer, om hvis udviklingshistoriske Sammenhæng der endnu langtfra hersker fuld Klarhed. Det mest omfattende og konsekvent gennemførte Forsøg paa at ordne de nordlige Husformer i et naturligt System er foretaget af Sirelius i hans fortjenstfulde Arbejde »Ueber die primitiven Wohnungen der finnischen und ob-ugrischen Völker«²⁾, hvor de fleste nordeuropæiske og nordasiatiske Husformer er behandlet. Sirelius opstiller heri to store Udviklingsrækker; den ene af disse kalder han »Teltene med spidst Tag«, den anden »Telte med Aas-Tag«. Til den første Gruppe regner han ikke alene de forskellige kegleformede Telte, men ogsaa en Mængde faste Huse, bygget af Træ og Jord, i hvis Konstruktion han tror at finde en til Grund liggende Overensstemmelse med Teltet; »Jordtelte« kalder han disse Former og henregner hertil adskillige palæasiatiske og nordamerikanske

¹⁾ F. v. Wrangel: Statistische und ethnographische Nachrichten über die russischen Besitzungen an der Nordwestküste von Amerika (Beiträge zur Kenntniss des russischen Reichs I. St. Petersburg 1839) S. 61. Franz Boas: The central Eskimo (VI. Rep. Bur. Am. Ethn. Washington 1888). S. 462—70. V. Stefanson: Prehistoric and present commerce among the arctic coast Eskimo (Canada Geological Survey. Museum Bull.: Nr. 6. Ottawa 1914).

²⁾ Finnisch-Ugrische Forschungen. Bd. 6—9. Helsingfors 1906—9.

halvt nedgravede Husformer. Det synes, at Sirelius, i det mindste i nogle Tilfælde, har Ret i sin Hævdelse af en udviklingshistorisk Sammenhæng mellem »Jordtelte« og flyttelige Telte. Dog forekommer det mig i høj Grad usandsynligt, at de højt udviklede flyttelige Telte, som bruges af de nordlige Landes Nomader og Indlandsjægere, kan opfattes som Urformer, hvorefter de faste »Jordtelte« er udviklet; langt snarere er saavel Nomadeteltene som de faste »Jordtelte« udviklet fra en fælles Urform, der antagelig har været en simpel kegleformet Hytte, tækt med Granris o. l. Saadanne simple ristækte Hytter kendes som Bolig i Nødsfald fra forskellige nordlige Folkeslag; de har i Mands Munde været brugt af Sydlapperne. Nomadeteltet er derimod ingenlunde nogen helt primitiv Foreteelse, men repræsenterer tværtimod en ejendommeligt og vidtdrevet Udvikling, Saaledes kræver Fremstillingen af Birkebarks-Teltduge en ret udviklet Teknik; og de forskellige Typer af flyttelige Teltstel betegner ogsaa en relativt høj Udvikling.

Begge de af Sirelius opstillede Udviklingsrækker maa anses for at være meget gamle i de nordlige Lande. Paa Grund af Udbredelsesforholdene er jeg tilbøjelig til at antage, at Teltene med Aastag og de af dem afledte firkantede Husformer er ældre end Teltene med spidst Tag. Navnlig synes den usammenhængende, periferiske Udbredelse af Teltene med Aastag og deres Derivater i Nordamerika at vise, at denne Gruppe maa være optraadt her før det kegleformede Telt. Der er navnlig god Grund til at antage, at det kegleformede Telt ikke kan have tilhørt det ældste Kulturlag i det eskimoiske Omraade.

At de højere Former af det flyttelige kegleformede Telt tilhører Indlandskulturen, derom kan der ikke være Tvivl. Og til Trods for mange lokale Ejendommeligheder er der dog væsenlige Træk, som forbinder de lappiske Telte med de nordasiatiske og med tilsvarende Former i Nordamerika. En Analyse af Husformerne skal ikke forsøges her; jeg vil blot nævne, at Overensstemmelserne endog strækker sig til den i Teltet fulgte Skik og Orden. Pladsen bag Ilden, modsat Døren, er hellig og forbudt Kvinderne hos de fleste nordlige Nomader og Indlandsjægere; et saa specielt Træk, som at Rensdyrkødet skal bringes ind gennem en Aabning i Teltets Bagside og ikke gennem den profane Dør, kendes fra Lapperne i Skandi-

navien og fra Thompson River Indianerne i British Columbia¹⁾,

— Endnu flere Kulturelementer kunde fremdrages til Belysning af de to Kulturlag, som jeg her har kaldt Kyst- og Indlandskultur. F. Eks. fremtræder Skellet mellem Indlands- og Kystkulturen særdeles klart i de ved Skindberedning og Garvning anvendte Metoder og Redskaber; navnlig er Modsætningen slaaende mellem Eskimoernes Metoder og Redskaber paa den ene Side og Athapaske- og Algonkian-Stammernes paa den anden Side; og disse sidste viser til Gengæld en paafaldende Overensstemmelse med Tungusernes Skindberedning og Garvning²⁾.

— I mange Tilfælde finder vi en Blanding af Kulturtræk fra de to Lag. Det turde i Virkeligheden være umuligt at paavise en Stamme med helt ren og ublandet »Kystkultur«, og lige saa umuligt at finde »Indlandskulturen« helt fri for »Kystkultur«-Elementer. Et Kulturelement behøver nemlig ingenlunde at forblive bundet til det Kompleks, hvor det fra først af hører hjemme — tvært imod, ofte kommer et Kulturelement til stor Ære og Værdighed i et fremmed Kulturkompleks. Dette vanskeliggør i mange Tilfælde en Sondring mellem Lagene. Eskimokulturen, hvis Elementer for største Delen tilhører Kystkulturen, indeholder saaledes Træk, der sandsynligvis oprindeligt stammer fra Indlandskulturen. Maaske er, som jeg ovenfor har omtalt, endog selve Kajaken opstaaet paa Grundlag af et Indlandskultur-Element. Adskilligt taler for, at ogsaa Buen oprindeligt er kommet til Eskimoerne gennem Paavirkning fra Indlandskulturen; og dog har Buen faaet stor Betydning indenfor den eskimoiske Kultur — men karakteristisk nok kun ved Jagten paa Landdyr, medens Kastetræet, der utvivlsomt tilhører den gamle Kystkultur, har bevaret sin Betydning ved Jagten paa Havdyrene.

— Jeg nærer ingen Tvivl om, at min Hævdelse af kulturhistorisk Sammenhæng mellem Asien og Amerika, navnlig for Indlandskulturens Vedkommende, jo vil møde Modstand hos mange Etnografer, der naar Talen er om Kulturligheder hellere søger Aarsagen i Konvergens end i Kulturstrømninger. Det forekommer mig imidlertid, at der mellem nordasiatiske og nordamerikanske Indlandsstammer findes saa mange Kulturligheder, at de næppe vil kunne forklares som Resultater af konvergent Udvikling. Kulturelementernes Udbredelsesforhold tyder afgjort paa, at Kulturstrømninger fra Nordasiens Indland er trængt ind i det amerikanske Kontinent.

At Asien hovedsagelig var den givende, Amerika den modtagende Part, ses bl. a. deraf, at de højeste udviklede Elementer af Indlandskulturen, saasom Skien og Rensdyrnomadismen, ikke naaede Amerika. Maaske er en tidligere Kulturudveksling mellem Asiens og Amerikas Indlandsstammer en Gang blevet afbrudt; Franz Boas formoder, at Eskimoerne ved deres Indvandring i Alaska afbrød en tidligere Kulturforbindelse mellem Nordasien og Amerika.³⁾

— Selvfølgelig er det, jeg her har kaldt »Kystkultur« og »Indlandskultur«, yderst sammensatte Foreteelser, der hver for sig beror paa flere Kulturcentrers Virksomhed og flere Kulturstrømmes Aflejring. Forhaabentlig vil det med Tiden lykkes at gennemføre en detailleret Undersøgelse af Lagdelingen i de arktiske Kulturer.

— Selvfølgelig er det, jeg her har kaldt »Kystkultur« og »Indlandskultur«, yderst sammensatte Foreteelser, der hver for sig beror paa flere Kulturcentrers Virksomhed og flere Kulturstrømmes Aflejring. Forhaabentlig vil det med Tiden lykkes at gennemføre en detailleret Undersøgelse af Lagdelingen i de arktiske Kulturer.

¹⁾ Teit: The Thompson Indians of British Columbia. Jesup Expedition I. S. 347.

²⁾ Arktiske Skinddragter S. 18—39, 214—15.

³⁾ Franz Boas: The Eskimo of Baffin Land and Hudson Bay (Bull. Am. Mus. Nat. Hist. vol. XV.) New York 1901—7. S. 370.

Strejflys over Tihuanacu.

af

René Hofman-Bang.

Under en flere Dages Jagttur, jeg foretog i Begyndelsen af Februar 1916 paa Titicacasøen, besaa jeg ogsaa de verdensberømte Ruiner i Tihuanacu, beliggende ca. 100 m. fra Jærnbane stationen af samme

Navn paa Ruten: La Paz-Guaqui. Inden min Afrejse fra La Paz opsøgte jeg Chefen for Udgravningen af Ruinerne: Senor Arthur Posnansky, hvis Oplysninger delvis danner Basis for nedenstaaende